

חמש מגילות מקרא מפורש

מגילת אסתר

ביאור המקרא - ביאור משולב לנ"ך, עם ציונים והערות, הקדמות ורקע לכל פרק ולכל נושא חדש

ביאור רש"י - ביאור משולב לפירוש רש"י, עם כותרות, ציונים והערות
תוכן הספר - נושאי הפרקים, מועדי ומקומות ההתרחשות מסודרים בראש הספר

מבוא לספר - רקע לספר בנ"ך, מקומו בין ספרי המקרא, פרטים על התקופה והמקומות והאישים שבספר

טבלאות מפורטות - מאורעות ומועדי תקופת המגילה בטבלאות מפורטות

יוצא לאור על ידי
ממלכת התורה 'עוז והדר'
מפעל תנ"ך המבואר
שנת תשע"ו לפ"ק

מהדורת גאלדבערגער

א א וַיְהִי בַיּוֹם אַחְשֵׁרוּשׁ הוּא אַחְשֵׁרוּשׁ דְּבִיּוֹמָהּ
אַחְשֵׁרוּשׁ הַמֶּלֶךְ מֵהַדּוֹ וְעַד-כּוֹשׁ
רָבָא וְהָת בְּטִילָא עַד שְׁנַת

תַּרְתִּין לְדַרְנֹשׁ בְּגִין עֵיטִיתָא דְּוִשְׁתִּי חִיבְתָא בְּרַתִּיהָ דְּאֵוִיל מְרוּדָךְ בְּרַבּוּכְדָנָצַר וְעַל דְּלֹא שְׁבַקְתָּ
 לְמַבְנֵי יַת בֵּית מוֹקְדָשָׁא אַתְגָּזַר עֲלֵיהָ לְאַתְקַטְלָא עֲרִטְלָתָא וְאוּף אִיהוּ עַל דְּצִיַת לְעִיטָא אַתְקַצְרוּ
 יוֹמוֹהִי וְאַתְפְּלִיג מְלֻכוֹתִיהָ דְּמִן קְדַמַת דְּנָא הוּוִן כָּל עַמְמֵיָא אוּמֵיָא וְלִשְׁנֵיָא וְאַפְרַכְיָא כְּבִישְׁן
 תַּחוֹת יָדֵי וּכְעַן לֹא אֲשַׁתְּעַבְדוּ לֵיהָ מִן בְּגַלְל הַכִּי וּבַתֵּר בְּדוּן אַתְגְּלֵי קָדָם יְיָ דְּעִתִּידָא וְשְׁתִּי
 לְאַתְקַטְלָא וְעִתִּיד הוּא לְמַסַּב יַת אֶסְתֵּר דְּהִיא מְבַנֵּת שְׂרָה דְּחִיַת מְאָה וְעֶשְׂרִין וְשִׁבְעָ שְׁנִין אַתְיַהֲבַת
 לֵיהָ אַרְכָּא וּמְלָךְ מִן הַנְּדִיָּא רָבָא וְעַד כּוֹשׁ (ד) מִן מְדַנְחָא דְּהַנְּדִיָּא רָבָא וְעַד מְעַרְבָא כּוֹשׁ

רש"י

א (ב) ויהי בימי אחשורוש. מלך פרס היה, מלך מחמת כורש לסוף שבעים שנה של גלות צבל: הוא אחשורוש. הוא צרשעו ממחילתו ועד סופו (מגילה 6b): המור"ך. שמלך מעצמו ולא היה מזרע המלוכה (סע): מהודו ועד כוש וגו'. המולך על

מאה ועשרים ושבע מדינות כמו שמולך מהודו ועד כוש שעומדים זה אל זה, וכן פי הוא ר'ה ז'כל ע'צר הנ'קר מת'סס ועד ע'ה (מלכס ח' ה ד), שהיה רודה צכל ע'צר הנ'הר כמו שהוא רודה מת'סס עד עזה (מגילה ס):

ביאור רש"י

בא לומר שהיה במצבו מתחילתו ועד סופו, ואף כאן נאמר 'הוא אחשורוש' לומר שהיה ב'רשעו מתחלתו ועד סופו, שכבר בתחילת מלכותו נכתבה שטנה על 'יושבי ירושלים', ובסופו הצטרף לגזירת המון' (מגילה יא):

'המולך' לשון הוה

המלך. לשון הוה ולא נאמר 'אשר מלך' בלשון עבר כמו שנאמר במקרא בשאר המלכים', שמשמעותו שהיה בהם ענייני מלוכה עוד לפני שמלכו בפועל, לומר ש'מלך

הוא אחשורוש השני

א (א) ויהי בימי אחשורוש. אחשורוש זה אינו אחשורוש אביו של דריוש (דניאל ט א) שהיה מזרע מדי, אלא מלך פרס היה, ש'מלך תחת מורש המלך הראשון למלכי פרס', והיתה מלכותו 'לסוף שבעים שנה של גלות צבל, משנת נ"ד לגלות עד שנת ס"ח':

טעם תוספת 'הוא'

הוא אחשורוש. בכל מקום שהכתוב מוסיף תיבת 'הוא',

ס"ז שנים ולא ס"ח, ודריוש המדי וקורש מלכו יחד ד' שנים ולא ה'. נמצא שבשנתיים האחרונות לשבעים שנות הגלות הסתיימה מלכות אחשורוש ונתנה ביהמ"ק מיד בתחלת מלכות בנו דריוש. וראה בהרחבה בטבלאות שבסוף הספר.

ד. כמבואר בעזרא (ד ו), 'ובמלכות אחשורוש בתחילת מלכותו כתבו שטנה על יושבי יהודה וירושלם', וכתב רש"י (שם) 'במלכות אחשורוש' שמלך אחר כורש הוא אחשורוש שלקח אסתר, 'כתבו שטנה' שלא לבנות בית המקדש, 'על יושבי יהודה וירושלים' להלשינם ולקנתרם שלא יבנו הבית.

ה. כן ביאר מהרש"א (ח"א מגילה שם ד"ה הוא אחשורוש), ונלדבריו בסוף מלכותו שנהג בטוב עם היהודים לא נחשב לרשעו. ובשפ"א כתב שכוונת הגמרא שאף אחר נשאת את אסתר הצדקת נשאר רשע, ולא השפיעו עליו מעשיה הטובים להפוך את טבעו הרע. ומהר"ל הוסיף שאפילו מה שעשה טוב לאסתר ולמדוכי ולישראל, לא היה מצידו, אלא מחסדי המקום על ישראל, ואחשורוש עצמו נשאר ברשעו עד סופו, וכל מה שעשה לטובת היהודים היה בעל כורחו.

ו. ע"פ מהרש"א (ח"א ד"ה המולך), ומהר"ל ובענין זה בהואיל משה ובאר רחובות. והוסיף המהרש"א שכן קשה שהרי כל הכתוב מדבר בלשון עבר, שפתח ב'יהי בימי', ומדוע שינה ללשון הווה. ועל כך מתרץ שלא נאמרה בו מלוכה בלשון עבר, כיון שלשעבר עוד לא ירש את מלכותו (הואיל משה), ולא היה מלך מימי נערותו כדרך יורשי המלכות, אלא רק עתה מלך (באר רחובות).

א. וכ"כ רס"ג ואבע"ז ועוד מפרשים, שמטעם זה אמר הכתוב 'הוא אחשורוש', וראה בביאור המקרא. וכתב בהואיל משה שרש"י בא ליישב גם קושיא זו למה ניתנו בו הסימונים שמלך מהודו ועד כוש. ועוד כתב שבא ליישב הקושיא שאם היה אביו של דריוש הראשון הרי לא היה מלך.

כתב בבית דין שמואל, שמקורו של רש"י שהיה מבני פרס ולא מבני מדי, הוא ממה שהקדים חיל פרס למדי (פסוק א), ומבואר במדרש (אסתר א יח) שכאשר המלך מפרס מקדים חיל פרס, ומדי טפילה לה, כלומר כשהמלך מפרס השרים מומד, וכשהמלך ממדי השרים מפרס.

ב. כן מבואר בסדר עולם (פכ"ח), שהיו שלושה מלכים לפרס, כורש, אחשורוש, ודריוש שבנה את הבית. ובזמן מלכותו של אחשורוש כתבו שטנה על יושבי יהודה וירושלים שלא לבנות את הבית, כמבואר בעזרא (ד ו) וברש"י שם. וראה להלן (ט ז) שכתובי השטנה היו בניו של המן.

ג. כמבואר (מגילה יא): נתבאר שנגזרה גזירה שהגלות תהיה שבעים שנה, כאמור בירמיה (כט ז), ומנין השנים מתחיל בגלות האחרונה שבה גלה צדקיהו ונחרב בית המקדש, שלמנון סדר עולם היה בשנת ג' של"ה. ונבוכדנאצר שהחריב את הבית מלך בבבל מ"ה שנים, עד שנת ג' סס"ג, אחריו מלך אויל מרודך בבבל כ"ג שנים, ואחריו מלך בבבל בלשאצר ג' שנים. בימיו נכבשה בבל על ידי מלכות פרס ומדי, שמלכו יחד והעמידו מלכים לסירוגין. המלך הראשון היה דריוש המדי שמלך ג' שנים, אחריו מלך כורש ג' שנים, ואחריו מלך אחשורוש י"ד שנים. מאחר שהשנים הנזכרות מוקטעות, מלכו נבוכדנאצר ואויל מרודך יחד

הקושיות שיישב רש"י

המקור שהיה מפרס

המלך השני לפרס

סדר שבעים השנים

רשעו בתחילתו

רשעו בסופו

ביאור המקרא

משתה אחשוורוש

בפרק זה מתוארים שני המשתאות שעשה אחשוורוש ותפארתם, והמאורעות שהיו במשתה השני שהובילו להריגת ושתי המלכה.

א (א) וַיְהִי כֹל סִפּוּר הַדְּבָרִים שֶׁבַמְּגִילָה זֹאת בְּיָמֵי

אֲחַשְׁוֵרֶשׁ מֶלֶךְ פָּרְס, שֶׁמֶלֶךְ תַּחַת כּוֹרֵשׁ לִסּוּף שִׁבְעִים שָׁנָה שֶׁל גְּלוּת בַּבֶּל, **הוּא אֲחַשְׁוֵרֶשׁ** שֶׁהִיא רִשָּׁע מִתְחַלְתּוֹ וְעַד סוּפּוֹ, **הַמְּלֶכֶת מְעַצְמוּי** [שֶׁלָּא הִיא מְזַרְעַת הַמְּלוּכָה?] עַל כֹּל הַמְּדִינוֹת אֲשֶׁר תַּחַת מַלְכוּתוֹ בִּיד רְמָה כְּמוֹ שֶׁמֶלֶךְ **מְהַדּוּ וְעַד כּוֹשׁ** - שֶׁהָן

עוד אחשוורוש אבי דריוש הראשון (ראה דניאל ט א) נאך לא נזכר שהיה מלך ורסיג כתב שאכן לא מלך, והאבע"ז (נוסח א) כתב שהיה אחשוורוש שלישי שהיה מלך על מדי ופרס, ובנוסח ב' כתב שאבי דריוש היה מלך על מדין, ורק אחשוורוש זה הוא שמלך על המדינות שבין הודו ובין כוש, ולכן הוצרך לומר 'הוא אחשוורוש המולך מהודו ועד כוש' (רס"ג בפירוש הארוך, אבן עזרא, רבי נתנחם הירושלמי, עקידת יצחק, רא"ם בראשית ב יד, המהר"ל והגרי"א, ע"פ סדר עולם כח). וראה במבוא שיש אומרים שהוא אשר נקרא ארתחשסתא.

ו. רש"י: ובגמרא (מגילה שם) הובאו ב' דעות אם מלך מעצמו כיון שלא היה ראוי למלוכה כמותו, או ששיחד את גדולי המדינה בממון שימליכוהו. ודקדקו כן מאומרו 'המולך' בלשון הוה, שהל"ל 'אשר מלך מהודו וגוי בלשון עבר, כמו שהתחיל בלשון עבר ויזיה בימי' (מהרש"א ומהר"ל).

ז. רש"י: ודרשו (מגילה ב:) שהיה שומר הסוסים אצל בלשצר. אנאמם בתרגום שני וילקוט (רמז תתרט) ובמדרש אבא גוריון (פסוק בימים ההם) מובא שאחשוורוש היה בן דריוש המדי. ובמדרש לקח טוב (ריש אסתר) כתב שהיה בן כורש הפרסי, וכ"כ הרוקח (פסוק א).

א. כתב רס"ג (פירוש הארוך) שנכתבה פרשה זו בתחילת המגילה, כדי שידעו עם ישראל שאין טעם ותוחלת בממון הרב ובעושר ובחיל של הכופרים, ויזכרו שדת ה' היא דת הכבוד הצרוף והתניבות האמיתית, ודברי התורה הם צבאותינו וחילותינו הלוחמים לנו ומנצחים את אויבנו יותר מכל גיבור.

ב. ר"י קרא, אבן עזרא. **ג. כל לשון זיזיה בימי** הוא לשון צער (מגילה י'), שהיה בימי צער לישראל, שגור עליהם להשמד להרוג ולאבד. ואף שעדיין לא נגזרה הגזירה בעת המשתה, מ"מ זהו שורש הגזירה, כמו שאמרו (מגילה ב:) שנתחייבו כליה מפני שנהנו מסעודת אחשוורוש (פני יהושע שם ד"ה ויהי). **ד. רש"י:**

ה. רש"י (ע"פ מגילה יא). והכוונה לומר שאף שנשא צדקת כאסתר, וגם ראה גדולת שם לישראל, מ"מ עמד ברשעו עד סופו ולא היטיב דרכיו (שפת אמת שם ד"ה אחשוורוש). והודיע זאת בתחילת המגילה, להודיע שכל הטובות שעשה אחשוורוש לאסתר ולמרכזי ולישראל הכל היה מאת ה', כי אחשוורוש עצמו היה רשע מתחלה ועד סוף (מהר"ל).

יש שפירשו שחזר על שמו והוסיף 'הוא אחשוורוש', לפי שלפניו היה אחשוורוש אחר

ביאור רש"י

מְעַצְמוּי וְרַק עִכְשָׁיו נְהִיָּה מֶלֶךְ (שם) **וְלֹא הָיָה מְזַרְעַת הַמְּלוּכָה** וְלֹא יִרֵשׁ אֹתָהּ מֵאַבְיֹוֹ:

סמוכות או מרוחקות

מְהַדּוּ וְעַד כּוֹשׁ וְגוֹ'. הוֹדוּ וְכוֹשׁ סְמוּכוֹת זו לזו, ואין ביניהן מאה ועשרים ושבע מדינות^ט, ולכן צריך לפרש הכתוב כך, **הַמְּלֶכֶת עַל מְאָה וְעֶשְׂרִים וְשִׁבְעַת מְדִינוֹת** בתוקף

ובהטלת אימה' **כְּמוֹ שֶׁמֶלֶךְ מְהַדּוּ וְעַד כּוֹשׁ שְׁעוֹמְדִים** **זֶה אֲצֵל זֶה**. וכן צריך לפרש בכתוב האמור על התפשטות מלכות שלמה המלך, **'כִּי הוּא רָדָה בְּכָל עֶבֶר הַנְּהָר מֵתַפְסַח וְעַד עֲזָה'** (מלכים א' ה ד), ואף שם הפירוש **שֶׁהָיָה רֹדָה בְּכָל עֶבֶר הַנְּהָר כְּמוֹ שֶׁהוּא רֹדָה מֵתַפְסַח עַד עֲזָה**, שהרי תפסח ועזה סמוכות זו לזו ואין עבר הנהר ביניהן (מגילה שם):

כדי לבאר איך הסכים להשמד אומה מעמי ממשלתו, כי המלכים מזרע המלוכה רחמנים מטבעם ודואגים לכלל נתיניהם, וכן חוששים להשחית תחלת אבותיהם, מה שאין כן במי שמולך מעצמו ואין המלכות נוגעת לו, ואינו דואג אלא לצרכיו באותה שעה.

ט. מהרש"א (ח"א ד"ה מהודו).

י. שלום אסתר, בית דין שמואל. וכתב בשלום אסתר שכיון שמלך מעצמו בזרוע התייראו ממנו כולם.

יא. בגמרא נחלקו בדבר רב ושמואל, אחד מהם אמר שהודו בקצה העולם וכוש בקצה האחר, ואחד אמר שהן סמוכות זו לזו, ולדעתו מתפרש הכתוב שמלך על כל העולם כשם שמלך על המדינות הסמוכות, באותו כח ותוקף. ובמבוא בגמרא שביצא בזה נחלקו גם במלכות שלמה מתפסח ועד עזה. רש"י כאן הביא רק דעה זו, משום שנמשך אחר המדרש (אסתר א ד) שבו הובאה רק דעה זו (הואיל משה). וכן דעת רש"י בכמה מקומות (ברכות לו: ד"ה הגדוא, יומא לד: ד"ה הינדיון, קידושין כב: ד"ה הינדואה ועוד) שארץ 'הנדואה' שהיא הודו היא כוש, וכיון שסמוכות הן מתחלפים שמותיהן (תוספות חכמי אנגליה ע"ז טו. ד"ה הינדואה).

וראה בפירוש למקרא בדברי המפרשים האחרים וביזויה הודו וכוש. **ונחלקו** המפרשים בביאור המחלוקת, לדעת ר"י נחמיאש בשם ר' ישראל, מהר"ל, ר"ף על עין יעקב, הואיל משה ועוד, לכל הדעות היו סמוכות, שלא יתכן שיחלקו במציאות בדבר שאפשר לבררו. אלא שכיון שהעולם כדורי, נמצא כל העולם ביניהן. אך בטורי אבן (ד"ה מכדי) נקט שהמחלוקת היא במציאות מוקמן של הודו וכוש. וכ"כ באהבת ציון,

ז. במגילה (יא) הובאו ב' דעות בדבר, יש אומרים שזהו גנאי לאחשוורוש, שלא היה ראוי למלוכת אלא השתלט על המלוכה ע"י שנתן ממון רב ועל ידי כך מלך, ויש אומרים שזהו שבח, שלא היה אדם אחר ראוי למלוך כמותו ומלך על פי זכויותיו.

ח. כן הוסיף רש"י כאן ובמגילה. ובגמרא (מגילה ב:) מבואר שושתי כינתה אותו 'שומר הסוסים של בית אבא' נאביה היה בלשאצר מלך בבל, ומשמע כדברי רש"י. ובמנות הלוי הקשה מהמבואר בתרגום שני וילקוט (רמז תתרט) שאחשוורוש היה בן דריוש מלך מדי וכן מבואר במדרש אבא גוריון (פסוק בימים ההם) שאחשוורוש היה בן דריוש המדי. ובמדרש לקח טוב (ריש אסתר) כתב שהיה בן כורש הפרסי, וכ"כ הרוקח (פסוק א), ולכן פירש מה שאמרו בגמרא שמלך מעצמו, שלא היה ראוי למלוכה מחמת מעשיו והתנהגותו, שהיה מושך בין את בשרו, או שהיה שטוף בזימה. וכן מה ששלחה לו ושתי שהיה שומר הסוסים של אביה, לא היה אלא משל, לומר שהוא רחוק ממידת מלוכה מאחר שאינו שולט על עצמו כשהוא שתוי יין, ומנהגו כפשוטי העם השומרים על הסוסים. ובישוב דעת רש"י כתב החתם סופר (מגילה שם), שכיון שמלכי פרס ומדי מלכו בסידורין (מגילה ב:), והראשון מלך דריוש המדי ואחריו כורש הפרסי, היו צריכים להעמיד מלך מזרע מלכות מדי, ואחשוורוש לא היה מזרע המלוכה של מדי אלא משל פרס נכלקת טוב והרוקח הנ"ל ולא כשאר מדרשין, ואף על פי כן מלך מעצמו שלא לפי הסדר ביניהם ונלפירושו זה היתה לו חשיבות מלכים שהרי היה מזרע המלוכה. **כתב** בבית דין שמואל שביאר הכתוב פרט זה שלא היה מזרע המלוכה,

הכל פחדו ממנו

אם המחלוקת במציאות

לשון צער

משמעות 'הוא'

אחשוורוש אחר

גנאי או שבח

ייחוס אחשוורוש

**שֶׁבַע וְעֶשְׂרִים וּמֵאָה מְדִינָה: ב בַּיָּמִים
הָהֵם כְּשֶׁבַת הַמֶּלֶךְ אַחַשְׁוֵרוּשׁ עַל כֶּסֶף
מְלֻכּוֹתָיו אֲשֶׁר בְּשׁוֹשַׁן הַבִּירָה: ג בְּשַׁנַּת
שְׁלוֹשׁ לְמַלְכוּתוֹ עָשָׂה מִשְׁתֵּה לְכָל-שָׂרָיו
וְעַבְדָּיו חֵיל ו פָּרַס וּמְדֵי הַפְּרָתָיִם**

מֵאָה וְעֶשְׂרִין וְשֶׁבַע
פִּילֻכִּין: תוספתא חמשה
כתיב בהון ויהי לשנא
דוי ואלין אנון ויהי בימי
אמרפל דאתפנשו מלכין
ולא הנה ריבא וחרבא
בעלמא עד דאתא אמרפל
ויהי בימי שפוט
השופטים וכל וי הנה
ביומיהון ומן וי הנה

מטול דהנה כפנא בארעא דכתיב ויהי רעב בארץ ויהי בימי אחז וי הנה ביהודא ונקיצנה מפאן אתה למד [נ"א
מפן את יליף] כולהון דכתיב ויהי בימי לשנא דוי והנה מן יומי עלמא מן שנין קדמיתא פד
הוּ עקן אתיין על בית ישאל הוּ מצלן קדם אבוהון דבשמא ועני יתהון דכתיב ויהי עד
לא יקרון אנא עני עד לא ימלון אנא אשמע: ב ביומא האנון פד בעא מלכא אחשורוש
למתב על פורסי מלכותא דשלמה דאשתבא מן ירושלם על ידוהי דשישק מלכא דמצרים
וממצרים אשתבא על ידוי דסנחריב ומן ידוי דסנחריב אשתבא על ידוי דחזקיה ותב לירושלם
ותב מן ירושלם אשתבא על ידוי דפרעה חגירא מלכא דמצרים וממצרים אשתבא על ידוי
דנבוכדנצר ונחת לכבל וכד צדא פורש מדאה ית כבל אחתיה לעילם ובתר פן מלך אחשורוש
ובעא למתב עלוהי ולא הנה יכיל ושרר ואיתי ארדיכלין מן אלכסנדריא למעבד פותיה ולא
יכילו ועבדו אחרן ארע מגיה ואתעסקו ביה תרין שנין ובשתא תליתאה [ל]מלכותיה יתיב
עלוי ההוא כרסי מלכותיה דעבדו ליה ארדיכלין בשושן בירנתא: ג בשתא דתלת (נ"א ובשנת
תלת) למלכותיה דאחשורוש עבד משקניא ומטול מה עבד משקניא אית דאמרין דמרדין עלוהי
אפרכיא ואזל וכבשנון ובתר דאכבשנון אתא ועבד משקניא ואית דאמר יומא דאידיא הנה ליה

רש"י

(3) כשבת המלך אחשורוש וגו'. כשנתקיים המלכות צידו. ורצונו פירשוהו צענין אחר צמסכת
מגילה (ב'): (א) הפרתמים. שלטונים שלון פרס (מגילה י:).

ביאור רש"י

נחשב כתחילת הישיבה על כס מלכותו". ורבותינו פרושהו
בענין אחר במסכת מגלה (יא:), כשנתיישבה דעתו עליו
והיה סבור שעברו שבעים שנות גלות ישראל, ומשלא נגאלו
שוב לא יגאלו:

פרתמים - שלטונים

(א) הפרתמים. פירוש 'פרתמים' הוא שלטונים שלון
פרס:

כשבת - כשהתקיימה בידו המלכות

(א) כשבת המלך אחשורוש וגו'. אי אפשר לפרש הכתוב
כפשוטו, שהמשתה היה בשעת המלכותו שאז
התחיל לישב על כסא מלכותו, שהרי נאמר בסמוך (פסוק
ג) שהמשתה היה בשנת שלוש למלוכו". וצריך לפרש
'כשבת המלך' - כשנתקיים המלכות בידו אחר שכבש את
כל שבע ועשרים ומאה המדינות ונקבעה מלכותו, ולכן

כשישב על כסא מלכותו עשה המשתה. עוד כתב בהואיל משה,
שהוקשה לרש"י למה יעשה המשתה מיד בשבתו על כסא מלכותו,
והרי אפשר שלא יחזיק במלכותו ותהיה שמחתו לחנם, ועוד הוקשה
לו מה נפ"מ אם עמד או ישב.
ג. אבע"ז.

יד. וענינו בלשונם - ראשות, על שם ישיבתם ראשונה במלכות.

וליישב השאלה איך חלקו במציאות, כתב שהיו שתי הודו וכוש, סמוכות
ומרוחקות, ונחלקו באלו שתיים דיבר הכתוב.

יב. הואיל משה ומירא דכיא, וכן משמע ברש"י (מגילה יא: ד"ה כשבת).
והוכיח במירא דכיא שעל כרחק הוראת הכ"ף בכשבת' היא לתכיפות
הזמן, כלומר שהמשתה היה בשעת תחילת הישיבה על כסא מלכותו,
שאינן שייכים כאן כ"ף הדמיון או הישעור, ולכן קשה שהרי לא תיכף

הקושיות
שישב
רש"י

ביאור המקרא

מלכותו ואותה קבע אחשוורוש למקום כסא מלכותו, ובכך הראה לכל את תקפו וגאותו:

(ג) ובאיזה מהימים ההם היה הדבר, בשנת שלוש [בשנה השלישית] למלכו, אחר שהשלים לכבוש את כל המדינות הנזכרות והיתה שמחתו גדולה, ועל כן עשה משתה [סעודה] לכל שריו הרואים פני המלך ועבדיו המשרתים לפניו, ולחיל צבאות פרס ומדי, ולכל הפרתמים - השליטים

סמוכות זו אצל זו, והיתה מלכותו על שבע ועשרים ומאה מדינה [מדינות], המחוזות שברוב שטח העולם:

(ב) בימים ההם של מלכות אחשוורוש הנזכרים, נשבת - כאשר נתקיימה מלכות המלך אחשוורוש בידו אחר שכבש את כל המדינות, וישב על כסא מלכותו אשר בשושן העיר הקרויה על שם הבריה [הארמון] שהיה בה, והיא היתה ראשית

היא אומרים שמנה תחילה שבע ואח"כ עשרים ואח"כ מאה, כיון שתחילה מלך על שבע מדינות, ואח"כ נוספו עשרים ולבסוף עוד מאה. ואין צריך לזה, שכן דרך לשון הקודש להקדים מנין היחידות (אבע"ז נוסח ב).

ט. מדינה היא מחוז שיש בו עיריות רבות (רס"ג פירוש הארון, רלב"ג, רבי תנחום הירושלמי, ר"י נחמיאש, ר"מ חלאי), שהרי לכל מדינה היה כתב בפני עצמו (פסוק כב). והיו עיר מלוכה גדולה מוקפת חומה שסביבה כמה ערי פרוזת השייכות אליה (מטה עוז, הגר"א). אך האבע"ז (נוסח ב) כתב שהמדינה היא העיר המוקפת חומה עם הדרכים הסמוכות לחומה. ולכל הדעות אין מדובר בעיר קטנה או כפר, הקרויים בל"ע 'מדינה', שהרי לאלו ודאי אין לשונות וכתבים חלוקים, וגם בשטח קטן יהיו קצ"ז כפרים, שכן בממלכת הפרסים בלבד בלי האזור שבין הפרת והחידקל ההודי ובלי ארץ החבשים יש למעלה מאלף וחמש מאות ערים (רבי תנחום הירושלמי).

י. רש"י (ע"פ מגילה יא). וביאר מהרש"א שאין לפרש שמלך רק על הודו וכוש, שהרי הפסוק אומר 'שבע ועשרים ומאה מדינה'. ויש דעה נוספת בגמרא (שם) שהודו היא בסוף העולם בצד אחד וכוש בסוף העולם בצד השני, ואחשוורוש מלך על כל המדינות שביניהם. וכן הוא בתרגום שהודו היא במזרח וכוש היא במערב, וכ"כ רשב"ם ור"י קרא. ורס"ג תרגם כוש - חבש והודו - הנד, והוא כדעה שהן סמוכות זו לזו, והסובר שהן רחוקות זו מזו, סובר שיש עוד מדינה בתחילת העולם הנקראת הודו ועוד מדינה בסוף העולם הנקראת כוש, ובהן הכתוב מדבר (בן יהודה מגילה שם ד"ה אהר, אך ראה רבי תנחום הירושלמי). אך בפירוש הארון כתב רס"ג, שהודו סמוכה למזרח האקלים הראשון [שבדרום הממלכה הפרסית], וכוש סמוכה למערב, ותחם הכתוב את מלכות אחשוורוש באורך ולא ברוחב, על פי האקלים הראשון שהוא הארון ביתר, והוא הדין שמלך גם בשאר האקלים לרוחב העולם [צפונה לאקלים זה]. ולדעת מפרשים רבים לכל הדעות הודו וכוש סמוכות, וכיון שהעולם כדורי, נמצא כל העולם ביניהן (ר"י נחמיאש בשם ר' ישראל מהר"ל, רי"ף על עין יעקב ועוד).

כתב ר"י קרא, שהיו עוד מדינות בעולם, ואחשוורוש לא מלך אלא על קצ"ז מהן. ורס"ג (פירוש הארון) כתב לפי דרכו שמדינה היא מחוז (וכמואב בהערה לעיל), שנמצא שמלכותו הקיפה את רוב הישוב, ואולי לא נשאר מחוז למלכותו אלא חלק מועט מנו. אך במדרש (אסתר א ה) מובא שהיו בעולם ר"ב מדינות, ואחשוורוש שלט רק בחצ"יו, ע"ש שנתבאר כמה טעמים למה נענש בכך.

יא. אבע"ז, ר"י קרא ורשב"ם, ומוסב על הפסוק הקודם הכולל את כלל מאורעות המגילה ואומר שהיו בימי אחשוורוש, ועתה מתחיל לפרטם. וראה מהר"ל בהרחבה.

יב. רש"י ואבן עזרא. ובא הכתוב לומר שהגם שלא ירש המלכות מאבותיו, אלא 'הוא אחשוורוש' עצמו היה 'המלך' וכובש 'מהודו ועד כוש שבע ועשרים ומאה מדינה', מכל מקום לא היה זה בהיותו הולך לכבוש כל אחת מהן, כי אם 'ישבתו על כסא מלכותו אשר בשושן הבירה', כי משם כבש ומלך על כל אותם המחוזות (אברבנאל מלכ"א א' יא מב). ובמגילה (א' פ"ד ע"ג) פירש עוד, לאחר שנתייבשה דעתו וסבר שאין ישראל עתידים להיגאל.

פירוש 'מדינה'

סמוכות או רחוקות

עוד מדינות בעולם

כסא שלמה המלך

טעם המשתה

יג. בתרגום ובמדרש (אסתר רבה א יב) מבוואר שרצה לשבת על כסא שלמה המלך ולא היה יכול, והביא אומנים שיבנו לו כסא דומה, ועסקו בזה עד שלש שנים למלוכו. וזהו 'שבת המלך אחשוורוש על כסא מלכותו אשר בשושן הבירה בשנת שלש למלוכו'. ודרשו כן מומילת אשרי המיותרת, שבא לאפוקי כסא שלמה המלך (מנות הלוי). וכתב הרוקח שבכל מדינה היה לו כסא, וזה שבשושן היה הגדול שבכולם. והגר"א כתב שכיון שהיה הכסא גדול מאוד, וכמובאר בתרגום שני, לא היו יכולים להביאו לבבל, ולכן קבע בירתו בשושן. והיה זה בהשגחה פרטית, כיון שבעיר זו היה גר מודכי מוכר.

יד. רס"ג [תרגם במילה משותפת לארמון ולמבצר], אבע"ז, ר"ד. טו. ר"ד, וכעין זה בר"י נחמיאש. אך לדעת האבע"ז 'שושן הוא שמו של הארמון שהיה בתוך מדינת עילם, ומלבדו היתה עיר בשם שושן שהיתה סמוכה לעילם ורוב יושביה ישראל (וראה הלג א טז).

זז. רשב"ם. שלא חשש לשנות את כסא המלכות, וכן לא ראה צורך לישב על כסאות מלכי המלכים הקודמים אלא בנה כסא לעצמו. יח. רס"ג בפירוש הארון, ר"י נחמיאש, ר"מ חלאי. יט. רבינו בח"י.

כ. רבי תנחום הירושלמי, ר"א מגרמ"א. וכתבו שלזאת אמר (פסוק ב) 'שבת המלך אחשוורוש', שזו הסיבה למשתה. וכן נתבאר באגדת אסתר א (ג) טעם המשתה, לפי שעמדו כמה מדינות להלחם בו, ולאחר שכבשו עשה משתה. ומצאנו עוד טעמים למשתה. ב. ר"י כבוד שור כתב כעין האמון, שדרך המלכים שבשנתים הראשונות מלכותם רפה, ובשנה השלישית ששנתחזקה מלכותו עשה משתה. ג. לדברי הגמרא (מגילה יא:) עשה המשתה כשראה לפי חשבונו שלא יגאלו ישראל. ד. באגדת אסתר (שם) מבוואר עוד, שיום גנוסיא שלו היה, כלומר יום הולדתו (ראה ע"ז י. וירושלמי ע"ז פ"א ה"ב). ה. באבע"ז כתב שבשנה זו נשא את ושת' ולכבודה עשה המשתה. ו. במנות הלוי וביוסף לקח ביארו שהמשתה היה כשסיים לבנות את כסאו.

כא. כל סעודה נקראת 'משתה', על שם היין שהוא עיקר (רש"י הלג ה ד). אך רס"ג תרגמו לשון אסיפה וקבוץ (וראה נוה שלום בראשית כא ח). כב. אבע"ז (נוסח ב). והגר"א כתב שהשרים הם מושלי המדינות הממונים לשפוט ולראות שלא יהיו עוולות.

כג. אבע"ז (נוסח ב). והגר"א כתב שהעבדים הם משרתי המלך, וכל המבקש דבר מהמלך מבקשו על ידם.

כד. רס"ג. כה. הפרתמים' דבוק אל ישרי המדינות' שנאמר אחריו, ולא אל חיל פרס ומדי' שנאמר לפניו, והיו הפרתמים מכל האומות (שפת אמת ליקוטים). והר"ד ביאר שיהפרתמים' נמשך לפניו, שעשה הסעודה רק לפרתמים שבחיל פרס ומדי. והגר"א פירש גם כן שנמשך לפניו, ופירש שמעמי פרס ומדי הזמין את כל הפרתמים, שהם מזרע המלוכה (ראה פ"ד ד בהערה הבאה), אך משאר המדינות לא הזמין אלא את השרים שהם המלכים.

כו. שכן קרויים השליטים בלשון פרס (רש"י) [ועניינו בלשונם - ראשות, מי הם הפרתמים' על שם ישיבתם ראשונה במלכות]. ומצאנו עוד פירושים בשורש

מי הם הפרתמים'

וְשָׂרֵי הַמְּדִינֹת לְפָנָיו: ד בְּהִרְאֹתוֹ אֶת־
 עֶשֶׂר כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ וְאֶת־יֶקֶר תְּפָאֶרֶת
 גְּדוּלָּתוֹ יָמִים רַבִּים שְׁמוֹנִים וּמֵאֵת
 יום: ה ובמלואת ובמלאות | הַיָּמִים
 הָאֵלֶּה עָשָׂה הַמֶּלֶךְ לְכָל־הָעָם
 הַנִּמְצְאִים בְּשׁוֹשַׁן הַבִּירָה לְמַגְדוֹל
 וְעַד־קָטָן מִשְׁתֵּה שִׁבְעַת יָמִים בַּחֲצַר

וְשָׂרֵי אֲגָרְתָּא לְכוּלְהֶן
 מְדִינְתָּא לְמִיתֵי לְמַעְבְּד
 קְדָמוּי תְּדוּתָא שְׁלַח וְזַמֵּן
 כָּל רַבְרַבְנֵי מְדִינְתָּא דִּיִּיתוּן
 וְיַחְדוּן עֲמִיה וְאַתּוּן קְדָמוּי
 מָאָה וְעֶסְרִין וְשִׁבְעָה מְלָכִין
 מִן מָאָה וְעֶסְרִין וְשִׁבְעָה
 מְדִינֵין וְכוּלְהוֹן קְטִירֵי תְּגֵי
 בְּרִישֵׁיהוֹן וְהוּוּ סְמִיכִין
 לֵיה עַל גְּנֵזֵי מִלְתָּא
 וְאַכְלִין וְחָדִין קְדָם מְלָכָא
 וְהוּוּ פְּרִתוֹנָאֵי וְרַבְרַבְנֵי
 מְדִינְתָּא קְדָמוּי וּמִן רַבְרַבְנֵי
 יִשְׂרָאֵל הָווּ תַּמָּן מְטוּל

דְּחִזּוּ תַּמָּן מְאֵנֵי בֵּית מַקְדָּשָׁא הוּוּן פְּכִין וּמְסַפְדִּין תַּמָּן: ד וּבְתֵר דְּאַכְלוּ וְשִׁתּוּ וְאַתְּפִנְקוּ אַחֲזֵי לְהוּן
 יַת עֲתָרִיָּה דִּי אֲשֶׁתְּאֵר בִּידִיָּה מִן כּוֹרֶשׁ מְדָאָה וְאוּף כּוֹרֶשׁ אֲשַׁכַּח הֵהוּא עֲתָרָא בְּצַדְאוּתִיָּה דְּבָבֵל
 חִפְר בְּסַפֵּר פֶּרֶת וְאַשְׁכַּח תַּמָּן שִׁית מְאָה וְתַמְנָן אַחְמִיתִין דְּנַחֲשָׂא מְלִינֵין דְּהֵב טַב יְהִרִין וּבְרַלִּין
 וְסַנְדְּלָכִין וּבִהֵהוּא עֲתָרָא תַּקַּף יְקָרִיָּה יוֹמִין סְגִיאִין וּמִשְׁתַּיָּא לְרַבְרַבְנֵי מְאָה וְתַמְנָן יוֹמִין:
 ה וּבְאַשְׁלָמוֹת יוֹמֵי מִשְׁתַּיָּא הָאֲלִין עַבְד מְלָכָא לְכָל עַמָּא בֵּית יִשְׂרָאֵל דְּאַשְׁתַּכַּחוּ חִיבֵיָּא בְּשׁוֹשַׁן
 בִּירְנְתָּא דְּאַתְמַנְיָאוּ עִם עַרְלָאִין דִּירֵי אַרְעָא לְמִן רַבָּא וְעַד זְעִירָא מִשְׁתַּיָּא שִׁבְעָא יוֹמִין בְּדֶרֶת

רש"י

(ד) ימים רבים. עשה להם משתה:

ביאור המקרא

וְשָׂרֵי - מלכיהי מאה ועשרים ושבע המדינות שבאויה לְפָנָיו:

במקור בלטיני, וסיים שלא ידענו באיזה לשון נקראים כן. ה. האבע"ז (נוסח ב) כתב שאפשר שהוא דומה לפרוטימי, שהוא תואר חשיבות בלשון יוון. ואף ר"י אבן גנאח (שם, לנוסח כתי' רואן) פירשו לשון נכבדים וחשובים.
כז. הגר"א, וכתב שכנגד אחשוורוש נחשבו כולם לשרים כיון שמשל עליהם.
כח. ר"מ חלאיו, אלשיך ומהר"ל. וכן נראה באבע"ז (נוסח ב), שבא

התיבה ומשמעותה. א. ברס"ג מובאר שהוא משורש 'פר', שהגדולים והגיבורים מכונים פרים (ירמיה נ ו, רס"ג תהלים סח לא). ב. בפירוש המיוחס לרס"ג (דניאל א ג) כתב שהוא מלשון 'פרי תמים', שהוא נאה וחשוב כפרי יפה שאין בו מום. ג. הרד"ק (ספר השרשים ערך פרת, פרטם) כתב בשם אביו ששורש המילה היא 'פרת', דהיינו השרים של עבר נהר פרת. ד. האבע"ז (נוסח א) פירש 'הפרתמים' מזרע המלוכה, והיינו הנסיכים מזרע המלוכה (ומקורו בספר השרשים לר"י אבן גנאח שרש פרטם

ביאור רש"י

יָקַר תְּפָאֶרֶת גְּדוּלָּתוֹ, אלא מתייחס לאמור בפסוק שלפניו, עָשָׂה מִשְׁתֵּה, שימים רבים עָשָׂה לָהֶם מִשְׁתֵּה ובמשתה זה הראה גם את עושר כבוד מלכותו:

שבעה מלבד המאה ושמונים

(ד) יָמִים רַבִּים. פסוק זה מסורס, סופו אינו מתייחס לאמור בתחילתו, בְּהִרְאֹתוֹ אֶת עֶשֶׂר כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ וְאֶת

ק"פ ימי המשתה הראשון הראה את עושרו, ואם נפרש שכונת הכתוב שהראה את עושרו בשמונים ומאת יום, ימצא שבשבעת הימים האחרים לא הראה את עושרו. ובמדרש (אסתר ב ה) נחלקו רב ושמואל בנידון זה, אם שבעת הימים היו מכלל ק"פ הימים או נוספו עליהם. ובחזו"ל משה ביאר באופן אחר, שהוקשה לרש"י איך הראה להם תפארת גדולתו ימים רבים. וכן כתב במאמר מרדכי, שממה שנאמר 'בהראותו ולא נאמר 'והראה' משמע שלא כל שמונים ומאת הימים

ובדניאל (א נ) כתב רש"י שהם הדוכסים, והרוקח כתב שהם הדוכסים היושבים על נהר פרת, ונקראו פרתימים ע"ש פרת. בגמרא (מגילה יב.) מובאר שהפרתימים הם 'איפרכי', וכתב בטורי אבן (דיה כתיב) שאין הכוונה שכל הפרתימים הם איפרכי, שפרתימים' הוא שם לכל מיני השררה שבמלכות, ו'איפרכי' הוא שם המשנה למלך. וראה בפירוש המקרא פירושים נוספים לפרתימים.
טו. וכ"כ באבע"ז (נוסח ב), ופירש טעמו, שהרי גם בשבעת הימים שאחרי